

O NIEKONSTYTUCYJNOŚCI ODMOWY DOSTĘPU DO AKT SPRAWY W POSTĘPOWANIU W PRZEDMIOCIE TYMCZASOWEGO ARESZTOWANIA

I. Wyrokiem z 3 czerwca 2008 r. Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹. W ten sposób Trybunał rozstrzygnął część zgłaszanych od pewnego czasu wśród przedstawicieli doktryny procesu i prawa karnego wątpliwości co do zakresu i sposobu udostępnienia podejrzanemu materiałów postępowania przygotowawczego w związku z wnioskiem o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania².

II. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego wydany został w związku z wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO). W treści wniosku RPO wskazał, że wynika-

¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3 czerwca 2008 r., K 42/07, OTK ZU 5A/2008, poz. 77.

² Por. M. Wąsek-Wiaderek, *Dostęp do akt sprawy oskarżonego tymczasowo aresztowanego i jego obrońcy w postępowaniu przygotowawczym – standard europejski a prawo polskie*, „Palestra” 2003, nr 3–4, s. 55 i n.; P. Wiliński, *Odmowa dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym*, Prok. i Pr. 2006, nr 11, s. 74 i n.; J. Skorupka, *Udostępnienie akt sprawy podejrzanemu*, Prok. i Pr. 2007, nr 5, s. 65 i n.; P. Kardas, *Z problematyki dostępu do akt sprawy w postępowaniu o wyrażenie zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej* (w:) *Nauki penalne wobec współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Kraków 2007, s. 205 i n.; P. Kardas, *Z problematyki dostępu do akt postępowania w postępowaniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania*, CzPKiNP 2008, Rok XII, nr 2 (w druku); M. Czekał, *Udział obrońcy w postępowaniu przygotowawczym w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1998, nr 1; S. Stachowiak, *Zamknięcie śledztwa lub dochodzenia po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2004, nr 2. Zob. również postanowienie SO w Tarnobrzegu z 31 lipca 2007 r., II KZ 144/07, CzPKiNP 2007, nr 2, s.; T. Wróbel, *Dostęp obrońcy podejrzanego do akt sprawy w postępowaniu mającym za przedmiot tymczasowe aresztowanie na etapie przedjurysdykcyjnym procesu karnego – regulacja polska w świetle standardów europejskich*, CzPKiNP 2008, nr 1, s. 23 i n.

jący z obowiązującego brzmienia art. 156 § 5 k.p.k. zakres ograniczenia dostępu do akt sprawy lub części zgromadzonego materiału dowodowego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania prowadzi do naruszenia zasady przyzwoitej legislacji (art. 2 Konstytucji) oraz prawa do obrony (art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji). Wnioskodawca przyznał, że prawo dostępu oskarżonego i obrońcy do akt postępowania przygotowawczego na etapie stosowania lub przedłużania tymczasowego aresztowania może podlegać nawet daleko idącym ograniczeniom, jednak pod warunkiem że ograniczenia te będą bezwzględnie konieczne. Wymóg ten oznacza zaś przede wszystkim, że decyzje ograniczające dostęp do akt muszą podlegać zobiektywizowanej weryfikacji. Zdaniem RPO jest to jednak niemożliwe wobec braku w treści zakwestionowanego przepisu przesłanek, od których zależeć będzie zgoda prowadzącego postępowanie przygotowawcze na udostępnienie akt bądź części materiału dowodowego. Tym samym obowiązujący art. 156 § 5 k.p.k. pozwala prowadzącemu postępowanie na „arbitralne decydowanie” w tym zakresie oraz dowolną interpretację okoliczności decydujących o wyrażeniu zgody na dostęp podejrzanego i obrońcy do akt postępowania. Zasadniczy zatem powód zakwestionowania art. 156 § 5 k.p.k. związany jest z brakiem pozytywnych przesłanek odmowy dostępu do akt postępowania przygotowawczego w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania.

III. Trybunał Konstytucyjny podzielił opinię wnioskodawcy. Jak wskazał w uzasadnieniu, podstawowym powodem uznania niezgodności art. 156 § 5 k.p.k. z zasadą poprawnej legislacji zawartą w art. 2 Konstytucji jest nadmierna ogólność jego sformułowania. Podniósł jednocześnie dwa zasadnicze argumenty: po pierwsze „brak określenia przesłanek, którymi powinien kierować się organ prowadzący postępowanie” oraz po drugie, brak sprecyzowania przez ustawodawcę w przepisach kodeksu postępowania karnego „co należy rozumieć przez zawarte w art. 156 § 5 k.p.k. sformułowanie: akta sprawy sądowej”. Okoliczności te przesądziły, zdaniem Trybunału, że „brzmienie zakwestionowanej regulacji umożliwia w praktyce dowolną interpretację przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze okoliczności decydujących o wyrażeniu zgody na udostępnienie podejrzanemu i jego obrońcy akt bądź określonych materiałów tego postępowania i pozostaje w sprzeczności ze standardami prawidłowej legislacji i określoności prawa”. Ostatecznie Trybunał uznał, że art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności materiałów postępowania przygotowawczego, uzasadniających wnioski prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji.

IV. Oceniając zarzut niezgodności zakwestionowanego przepisu z konstytucyjnym prawem do obrony, Trybunał podkreślił na wstępie dopuszczalność ograniczenia zasady jawności akt sprawy na etapie postępowania przygotowawczego, warunkowaną m.in. dążeniem do osiągnięcia celów tego postępowania³. Równo-

³ Por. postanowienie TK z 27 stycznia 2004 r., SK 50/03, OTK ZU 1/A/2004, poz. 6.

częśnie jednak zwrócił uwagę na faktyczne ograniczenie prawa do obrony, do którego prowadzi odmowa dostępu do akt w sytuacji stosowania albo przedłużania tymczasowego aresztowania. Oceniając istniejące przepisy kodeksu postępowania karnego (art. 313 § 2, 3 i 4, art. 251 § 3, art. 157 § 3 k.p.k.), umożliwiające podejrzanemu uzyskanie wiedzy na temat zgromadzonego w toku postępowania materiału dowodowego, Trybunał uznał, że nie stanowią one należytego ekwiwalentu prawa dostępu do materiałów postępowania w sytuacji złożenia wniosku prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania. „Nie umożliwiają one też w sposób wystarczający realizacji prawa do obrony w sytuacji zastosowania tego środka zapobiegawczego, w tym celu konieczne jest bowiem bezpośrednie zapoznanie się przez aresztowanego (jego obrońcę) z materiałami postępowania przygotowawczego, uzasadniającymi wnioski prokuratora”.

Ponadto, zdaniem Trybunału, obowiązująca regulacja art. 156 § 5 k.p.k. prowadzi, w związku z ograniczeniem prawa do obrony, do naruszenia gwarancji wynikających z art. 31 ust. 3 Konstytucji (dopuszczalny zakres ograniczeń praw i wolności konstytucyjnych)⁴. Nie spełnia ona bowiem kryterium proporcjonalności środków użytych przez ustawodawcę do osiągnięcia zamierzonego celu, rozstrzygając kolizję między prawem do obrony a efektywnością postępowania karnego poprzez nadmierne ograniczenie praw jednostki, wkraczające w istotę prawa do obrony. Równocześnie, w przekonaniu Trybunału, możliwe jest zapewnienie efektywności postępowania przygotowawczego „innymi, mniej dolegliwymi dla obywatela metodami, w tym większą selektywnością informacji przytaczanych w uzasadnieniu wniosku aresztowego”. Zaskarżona regulacja nie spełnia zatem testu subsydiarności. W konsekwencji, zdaniem Trybunału, zaskarżony przepis „w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wnioski prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania” jest niezgodny z art. 42 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

V. W dalszej części rozważań Trybunał Konstytucyjny odwołał się do międzynarodowych gwarancji praw oskarżonego wyznaczających tzw. minimalny standard karnoprosesowy⁵, oraz analiz prawnoporównawczych z odwołaniem do systemów prawnych Niemiec, Francji, Słowacji, Węgier, Serbii oraz Bośni i Hercegowiny. Roz-

⁴ Zob. w zakresie art. 31 ust. 3 Konstytucji np. wyrok TK z 30 października 2006 r., P 10/06, OTK ZU 9/A/2006, poz. 128.

⁵ Na ten temat w polskiej literaturze zob. m.in.: M. A. Nowicki, *Europejska konwencja praw człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, s. 105; C. Nowak, *Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 3, s. 38; P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1993; P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995; A. Redelbach, *Zasada rzetelności postępowania w rozstrzygnięciach organów strasburskich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1997, nr 2; P. Wiliński, *Dwa modele rzetelnego procesu karnego*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 7, s. 40; A. Gerecka-Żołyńska, „Rzetelność” procesu karnego w świetle niektórych przepisów obowiązującego kodeksu postępowania karnego (w:)

ważania te uznać należy za niezwykle istotne, na ich tle ukazane zostało bowiem zasadnicze podejście Trybunału do kwestii dostępu aresztowanego do akt postępowania. Trybunał przyjął bowiem najdalej idące i najbardziej restrykcyjne z prezentowanych rozwiązań, powołując się na standardy ochrony przyjmowane w tym zakresie przez Europejski Trybunał Praw Człowieka⁶. Wskazał zarazem, że „zakres akt, które powinny być udostępnione aresztowanemu i jego obrońcy, powinien być wyznaczany przez efektywność prawa do obrony”. Zdaniem Trybunału „jawne muszą być więc wszystkie te materiały postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania”.

VI. Konsekwencją zakresowego charakteru wyroku Trybunału Konstytucyjnego jest pozostawienie w mocy art. 156 § 5 k.p.k. Równocześnie rozstrzygnięcie to przesądza o konieczności zasadniczej zmiany stosowania tego przepisu. W pierwszej kolejności konsekwencją wyroku Trybunału jest swoiste „odwrócenie” zasady dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania. W miejsce wynikającej z powszechnie przyjmowanej dotychczas wykładni art. 156 § 5 k.p.k. zasady tajności akt sprawy, od której odstępstwo uzależnione było od zgody prowadzącego postępowanie, Trybunał przyjął wykładnię wskazującą na zasadę „wewnętrznej jawności” tej części materiałów zgromadzonych w aktach przekazanych sądowi w trybie art. 250 § 3 lub art. 263 § 6 k.p.k., która stanowi uzasadnienie wniosku prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Wydaje się, że wskazując na niekonstytucyjność przepisu art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia „arbitralne wyłączenie jawności materiałów postępowania”, Trybunał nie wykluczył jednak całkowicie możliwości odmowy udostępnienia tych materiałów, pod warunkiem jednak iż nie będzie ona miała arbitralnego charakteru. Wskazuje na to ostatnia część uzasadnienia wyroku, w którym stwierdzono, że „Trybunał uważa, że byłoby pożądane wprowadzenie przez ustawodawcę do kwestionowanego przepisu przesłanek ograniczających arbitralne stosowanie zaskarżonej regulacji”. W aktualnym stanie prawnym przesłanki te nie są jednak określone, co zdaje się przesądzać, że do czasu nowelizacji art. 156 § 5 k.p.k. w świetle przyjętej w omawianym orzeczeniu wykładni przepis ten nie może być dłużej skuteczną podstawą arbitralnej decyzji o odmowie do-

B. Janiszewski (red.), *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, Poznań 2004.

⁶ Trybunał odwołał się do następujących orzeczeń: Lamy przeciwko Belgii w sprawie 10444/83, Lietzow przeciwko Niemcom w sprawie 24479/94, Garcia Alva przeciwko Niemcom w sprawie 23541/94, Schoeps przeciwko Niemcom w sprawie 25116/94, Shishkov przeciwko Bułgarii w sprawie 38822/97, Kehayov przeciwko Bułgarii w sprawie 41035/98, Turcan i Turcan przeciwko Mołdawii w sprawie 39835/05, Migoń przeciwko Polsce w sprawie 24244/94, Matyjek przeciwko Polsce w sprawie 38184/03, Chruściński przeciwko Polsce w sprawie 22755/04, Łaskiewicz przeciwko Polsce w sprawie 28481/03.

stępu do „materiałów postępowania przygotowawczego (do tej części akt), które stanowią uzasadnienie wniosku prokuratora”. Tym samym, niezależnie od stanowiska prokuratora przyjęta przez Trybunał koncepcja wykładnicza przesądza o braku podstaw prawnych do nieuwzględnienia wniosku podejrzanego lub jego obrońcy o dostęp do tej części materiałów postępowania przygotowawczego, które stanowią uzasadnienie wniosku o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. W obowiązującym stanie prawnym oznacza to konieczność zapewnienia podejrzanemu i obrońcy możliwości dostępu do tej części akt. Standardem staje się zatem, zgodnie z zasadą równości broni, zapewnienie podejrzanemu, wobec którego złożono wnioski o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania, dostępu do tych dowodów i okoliczności, które stanowią uzasadnienie tego wniosku⁷.

Jak się jednak wydaje, obowiązek umożliwienia wglądu do wniosku w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania i załączonych akt aktualizuje się jedynie w razie złożenia takiego wniosku przez obronę, a nie z urzędu.

VII. Przyjęte przez Trybunał Konstytucyjny rozwiązanie rozstrzyga część sygnalizowanych w piśmiennictwie zagadnień związanych z problematyką dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Niezależnie od merytorycznej oceny wyroku Trybunału Konstytucyjnego wnikliwa lektura uzasadnienia pozwala dostrzec w jego treści zarówno elementy zasługujące na aprobatę, jak i fragmenty niespójne, wywołujące wątpliwości i zastrzeżenia z uwagi na brak dostatecznego oparcia w tekście ustawy. Uzasadnienie wyroku wywoływać może także poczucie niedosytu ze względu na pominięcie co najmniej części problemów integralnie związanych z kwestią dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Nie pretendując do wyczerpania całości problematyki ujawniającej się w związku z omawianym orzeczeniem, wskazać należy na następujące elementy:

Nie w pełni klarowne jest wskazanie Trybunału, że „ustawodawca w żadnym z przepisów kodeksu postępowania karnego nie sprecyzował, co należy rozumieć przez zawarte w art. 156 § 5 k.p.k. sformułowanie «akta sprawy sądowej»”, stanowiące jedną z przesłanek prowadzących do uznania niezgodności przepisu art. 156 § 5 k.p.k. z art. 2 Konstytucji. Należy zwrócić uwagę, że przepis art. 156 § 5 k.p.k. nie posługuje się pojęciem „akta sprawy sądowej”, lecz wskazuje jedynie, że „w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i

⁷ Mimo podnoszonych w piśmiennictwie wątpliwości kwestia zasad dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania dopiero w ostatnim czasie doczekała się także wypowiedzi Sądu Najwyższego. W postanowieniu SN z 11 marca 2008 r. (sygn. WZ 9/08, OSNKW 2008, z. 7, poz. 56) SN wskazał, że „wnosząc o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania prokurator powinien jednak umożliwić podejrzanemu lub jego obrońcy zapoznanie się przynajmniej z tą częścią akt postępowania przygotowawczego, która zawiera materiały mające uzasadnić wniosek, gdyż wymaga tego realność prawa do obrony.”

przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta”. Pojęciem „akta sprawy sądowej” posłużył się ustawodawca wyłącznie w art. 156 § 1 k.p.k., określając ogólne reguły udostępnienia akt na etapie postępowania sądowego. Zasadne wątpliwości Trybunału, dotyczące braku określoności pojęcia „akta sprawy sądowej” w kontekście akt przekazanych sądowi wraz z wnioskiem w przedmiocie tymczasowego aresztowania wynikają więc nie z treści art. 156 § 5 k.p.k., lecz ewentualnie łącznie z przepisów art. 156 § 1 i 5 k.p.k. Tymczasem Trybunał Konstytucyjny przyjął, że kwestię zasad dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania reguluje art. 156 § 5 k.p.k., przeto zakres znaczeniowy pojęcia „akta sprawy sądowej” użytego w art. 156 § 1 k.p.k. zdaje się nie mieć większego znaczenia przy rozstrzygnięciu przedstawionego Trybunałowi przez RPO zagadnienia. Odgrywać może natomiast istotną rolę przy ustaleniu zasad dostępu do wniosku prokuratora oraz materiałów zalegających w aktach prowadzonych do sygnatury Kp. To zagadnienie pozostało jednak poza zakresem rozważań Trybunału.

Wątpliwości wywoływać mogą także zawarte w uzasadnieniu wyroku TK uwagi dotyczące określenia przesłanek odmowy dostępu do akt sprawy. Z jednej strony Trybunał wskazuje bowiem, że samo doprecyzowanie tych przesłanek „nie gwarantowałyby osobie tymczasowo aresztowanej dostępu do akt spraw w sposób zgodny ze standardami ETPCz”, z drugiej podkreśla, że „(...) byłoby pożądane wprowadzenie przez ustawodawcę do kwestionowanego przepisu przesłanek ograniczających arbitralne stosowanie zaskarżonej regulacji”. Stanowisko Trybunału w kwestii normatywnego znaczenia i funkcji przesłanek ograniczających arbitralność decyzji o odmowie dostępu do akt postępowania zamazuje się dodatkowo, jeśli zestawia się treść orzeczenia z uzasadnieniem wyroku. W *petitum* Trybunał akcentuje niekonstytucyjność art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne, a więc nieoparte na żadnych przesłankach rozstrzygnięcie o odmowie dostępu do akt sprawy, w uzasadnieniu statuuje natomiast zasadę jawności tej części materiału, która stanowi uzasadnienie wniosku prokuratora, stwierdzając, że „w razie zainicjowania przez prokuratora postępowania incydentalnego w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania, oskarżony, którego dotyczyć ma ten środek zapobiegawczy, ma prawo wglądu do materiałów postępowania przygotowawczego (do tej części akt), które stanowią uzasadnienie wniosku prokuratora”.

W zakresie elementów wywołujących wątpliwości wskazać wreszcie należy na rozbieżność między zakresem wniosku RPO, stanowiącym podstawę orzeczenia Trybunału, a orzeczeniem Trybunału wydanym w tej sprawie. O ile bowiem wniosek zmierzał do stwierdzenia niekonstytucyjności przepisu art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim nie określa on żadnych przesłanek odmowy dostępu do akt sprawy w całym postępowaniu przygotowawczym, o tyle sentencja wyroku odnosi się ogólnie do samej dopuszczalności ograniczenia tego dostępu wyłącznie w ramach postępowania w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia stosowania

tymczasowego aresztowania. Jednocześnie jednak uzasadnienie wyroku wskazuje na to, że stwierdzając zasadność zarzutów dotyczących braku przesłanek odmowy, Trybunał uznał ten argument za wystarczający do ogólnej dyskredytacji regulacji przewidującej możliwość odmowy dostępu w odniesieniu do art. 2 Konstytucji.

Uzasadnienie wyroku wywołuje także wątpliwości w tej części, w której nie zawiera analizy zagadnień immanentnie związanych z rozstrzyganym przez Trybunał problemem. Dostrzegając sporność statusu wniosku prokuratora na tle obowiązujących przepisów oraz sygnalizując trzy sposoby rozwiązywania problemu dostępu do wniosku w przedmiocie tymczasowego aresztowania przyjmowane w orzecznictwie, Trybunał nie rozstrzygnął jednak ani statusu akt prowadzonych do sygnatury Kp, ani reguły określającej zasady dostępu do zalegającego w tych aktach wniosku prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. W szczególności Trybunał nie wypowiedział się w kwestii, czy postępowanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania ma status sprawy sądowej, czy też pozbawione jest tej cechy, a w konsekwencji nie ustalił, czy zasady dostępu do akt prowadzonych do sygnatury Kp określa przepis art. 156 § 1 k.p.k., czy też przepis art. 156 § 5 k.p.k. Jakkolwiek zagadnienie to nie zostało wskazane we wniosku RPO, to jak podkreślono w uzasadnieniu wyroku, wywołuje kontrowersje w piśmiennictwie i rozbieżności w orzecznictwie sądowym. Szkoda przeto, że rozstrzygając o konstytucyjności przepisu określającego zasady dostępu do akt sprawy przesyłanych wraz z wnioskiem o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wskazując na brak sprecyzowania w ustawie pojęcia „akta sprawy sądowej” oraz rozbieżności w orzecznictwie, nie wskazał w uzasadnieniu preferowanej i zarazem zgodnej z wzorcem konstytucyjnym wykładni.

W uzasadnieniu wyroku nie odniesiono się również do kwestii organu decydującego o dostępie do akt sprawy, w szczególności zaś ustalającego zakres ujawnianego podejrzanemu materiałowi dowodowego. Wskazując, że oskarżony ma prawo wglądu do materiałów, Trybunał nie rozstrzygnął, czy prawo to realizować ma prokurator przed skierowaniem wniosku o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania, prokurator po skierowaniu wniosku, a być może sąd po otrzymaniu wniosku prokuratora.

Nie odniesiono się także do problemu organu właściwego i trybu kontroli decyzji o udostępnieniu lub odmowie udostępnienia pewnej części materiału dowodowego.

Poza zakresem rozważań Trybunału pozostała także kwestia relacji zasady jawności tej części materiału dowodowego, która stanowi uzasadnienie wniosku z nakazem ochrony tajemnicy państwowej lub służbowej, którą objęte mogą być co najmniej w części materiały wymienione w uzasadnieniu wniosku.

Nie w pełni uwzględniono również konsekwencje wynikające z zasady jawności materiałów stanowiących uzasadnienie wniosku w kontekście zasady ochrony dobra prowadzonego postępowania przygotowawczego. Podkreślając, że odmo-

wa dostępu do materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania nie spełnia testu proporcjonalności, Trybunał wskazał jednocześnie, że efektywność postępowania przygotowawczego można zagwarantować mniej dolegliwymi dla obywatela metodami, w tym zwłaszcza większą selektywnością informacji przytaczanych w uzasadnieniu wniosku aresztowego. Stanowisko to wywoływać może wątpliwości z punktu widzenia podstawy dokonywanego przez sąd rozstrzygnięcia. Z jednej bowiem strony Trybunał przesądził, że oskarżony ma prawo wglądu do tej części materiałów, które stanowią uzasadnienie wniosku prokuratora, z drugiej przepis art. 250 § 3 oraz art. 263 § 6 k.p.k. nakazują przesłać wraz z wnioskiem całe akta sprawy. W powyższym kontekście nie jest jasne, czy w ocenie Trybunału podstawą rozstrzygnięcia w przedmiocie tymczasowego aresztowania mają być jedynie te materiały, które zostały wskazane we wniosku, czy też całość materiałów zgromadzona w aktach sprawy przekazanych w trybie art. 250 § 3 lub art. 263 § 6 k.p.k. To pierwsze stanowisko, nawiązujące do powołanego w uzasadnieniu wyroku Trybunału poglądu A. Murzynowskiego⁸, wydaje się jednak trudne do pogodzenia z zasadą bezstronnego rozpoznania przez sąd sprawy na podstawie wszystkich przedstawionych dowodów i rozstrzygnięcia niedających się usunąć wątpliwości na korzyść podejrzanego. Wynikająca z takiego stanowiska selektywność prowadzić może zarówno do ograniczenia sądowi możliwości oceny zasadności wniosku, jak i równocześnie do podważenia istoty sądowego rozstrzygnięcia sprawy, w oparciu o całokształt materiałów w sprawie. Drugie z możliwych do przyjęcia stanowisk, odwołujące się do powszechnie przyjmowanego poglądu, wedle którego podstawą rozstrzygnięcia w przedmiocie tymczasowego aresztowania jest całość materiału dowodowego przesłanego wraz z wnioskiem, prowadziłoby do ograniczenia zadeklarowanego przez Trybunał prawa wglądu w tę część materiałów, która zawiera informacje niezbędne dla oceny legalności pozbawienia wolności, bowiem o zakresie udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy materiałów decydowałaby treść wniosku, nie zaś rzeczywisty zakres informacji uwzględnianych przez sąd przy wydawaniu decyzji w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Tym samym przy tej interpretacji jako realne jawi się ryzyko pozorności przyjętego przez Trybunał rozstrzygnięcia. O zakresie objętego jawnością materiału przesądzałyby bowiem wówczas treść sporządzanego przez prokuratora wniosku, nie zaś względy merytoryczne łączące zakres jawności materiałów z ich znaczeniem dla rozstrzygnięcia w przedmiocie tymczasowego aresztowania⁹. Taka interpretacja

⁸ Zob. A. Murzynowski, *Węzłowe problemy tymczasowego aresztowania w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania karnego* (w: *Nowy Kodeks postępowania karnego. Węzłowe problemy*, red. E. Skrętowicz, Kraków 1998, s. 138 i n. Zob. też P. Kardas, *Z problematyki dostępu do akt postępowania w postępowaniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania*, CzPKiNP 2008, rok XII, nr 2 (w druku).

⁹ W taki sposób określa krąg materiałów, do których wgląd przysługuje podejrzanemu i jego obroń-

nie do końca byłaby spójna ze standardem wynikającym z orzecznictwa ETPCz, na którym oparte zostało rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego.

VIII. Rozstrzygnięcie Trybunału odnosi się do niezwykle istotnej regulacji procesowej, która ma bez wątpienia bezpośredni wpływ na bieg postępowania karnego. Wyrok Trybunału ma zastosowanie do ogromnej, trudnej do oszacowania liczby postępowań, w których składane są wnioski o stosowanie tymczasowego aresztowania, odnosi się, co oczywiste, do wszystkich postępowań w toku. Pomimo tego wyrok Trybunału wszedł w życie z dniem ogłoszenia (art. 190 ust. 3 Konstytucji). Rezygnacja przez Trybunał Konstytucyjny z możliwości odroczenia wejścia wyroku w życie zapewne może znaleźć uzasadnienie w argumentach wskazujących na wpływ, jaki kwestia dostępu do akt wywiera na ochronę praw i wolności jednostek. Jednocześnie jednak pamiętać należy, że uniemożliwia podjęcie przez ustawodawcę działań zmierzających do wprowadzenia rozwiązań zgodnych z tezą wyroku, a zarazem zapewniających możliwość realizacji wyrażonej w wyroku zasady przy uwzględnieniu w odpowiednim zakresie interesów postępowania (jego efektywności). Utrudnia także organom procesowym, prokuratorom, adwokatom oraz sądom należyte zapoznanie się z tezą wyroku i oceną skutków, niezbędne dla podejmowania prawidłowych działań w toku postępowania. Prowadzić więc może do konsekwencji, których należy unikać i z powodu których wyposażono Trybunał w kompetencje do odroczenia wejścia wyroku w życie¹⁰.

Zajęte przez Trybunał stanowisko niewątpliwie akcentuje znaczenie uprawnień podejrzanego, wskazując na konieczność takiej interpretacji obowiązujących przepisów, która uwzględniać będzie w należyтым stopniu uprawnienia o charakterze gwarancyjnym, zwłaszcza w zakresie prawa do obrony. Spoglądając zarówno na *petitum* wyroku, jak i jego uzasadnienie, trudno rozstrzygnąć, czy dostatecznie rozważano przeciwstawne interesy podejrzanego, innych uczestników postępowania oraz dobra samego postępowania. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że cały tok postępowania karnego i określające go reguły oparte są na próbie wyważenia rozbieżnych interesów oskarżonego, pokrzywdzonego, wymiaru sprawiedliwości i innych uczestników postępowania¹¹. Zatem każde rozwiązanie sprowadzające się

cy, orzecznictwo ETPCz, wskazując, że zasadą wewnętrznego jawności objęte są materiały „mające istotne znaczenie dla efektywnego podważenia zasadności tymczasowego aresztowania”, „informacje niezbędne dla oceny legalności pozbawienia wolności”, czy też „informacje ważne z punktu widzenia oceny zgodności z prawem aresztowania danej osoby”. Decydujące znaczenie w świetle standardu określonego w orzecznictwie ETPCz zdaje się mieć nie tyle treść wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, co merytoryczne znaczenie zgromadzonych w sprawie dowodów dla decyzji w przedmiocie aresztowania (pozbawienia wolności).

¹⁰ Podkreślić należy, że Trybunał często korzysta z tej możliwości, por. orzeczenia wydane w ostatnim czasie: wyrok TK z 3 czerwca 2008 r., P 4/06, OTK ZU 5A/2008, poz. 76; wyrok TK z 26 maja 2008 r., SK 25/07, OTK ZU 4A/2008, poz. 62.

¹¹ Pod uwagę należy wziąć bowiem nie tylko efektywność samego postępowania ale przede wszyst-

do przyjęcia prymatu interesów jednego z wymienionych podmiotów, ignorującą zasadę równowagi praw i obowiązków, uznać należy za wadliwe.

Niewątpliwie przyjęte przez Trybunał stanowisko, odwołujące się do wynikającego z orzecznictwa ETPCz standardu, w wielu kwestiach wymaga więc uszczegółowienia, dla którego konieczna jest modyfikacja obowiązujących przepisów. Wskazane wyżej wątpliwości będą bowiem trudne do rozwiązania w drodze praktyki wykładniczej.

IX. Rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego, a także zgłaszane w doktrynie uwagi¹² przekonują jednoznacznie o konieczności dokonania nowelizacji przepisów regulujących zasady dostępu do akt w postępowaniu przygotowawczym. Wyrok Trybunału, niewątpliwie przełomowy z punktu widzenia gwarancji procesowych, z pewnością nie wyczerpuje wątpliwości narosłych w związku z problematyką dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Ujawniające się w kontekście omawianego wyroku zagadnienia wskazują na konieczność nowelizacji obowiązujących przepisów, przesądzając w pewnej części zakres przyszłego rozwiązania. Niewątpliwie odmiennie niż powszechnie dominująca do tej pory wykładnia, projektowane rozwiązanie uwzględniać musi zarówno uzasadnione interesy podejrzanego, jak też interes toczącego się postępowania karnego.

Przystępując do rozważań nad kształtem nowelizacji przepisów określających zasady dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym, nie należy tracić z pola widzenia, że problematyka ta zdecydowanie wykracza poza zakres postępowań incydentalnych w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jakkolwiek jej znaczenie w zakresie tych właśnie postępowań wpadkowych jest bez wątpienia szczególne. Uznając te właśnie postępowania za zasadnicze, w pierwszej kolejności konieczne wydaje się podjęcie rozważań nad modelem dostępu do akt. Trybunał opowiedział się jednoznacznie za rozwiązaniem wynikającym z orzecznictwa ETPCz, w którym zasadą jest brak możliwości wyłączenia w całości dostępu do akt. Przyjmując takie stanowisko, nie ma powodów by prowadzić rozważania nad katalogiem i sposobem określenia przesłanek uzasadniających całkowitą odmowę dostępu do całości akt sprawy. Zarazem jednak – zachowując regułę udostępnienia podejrzanemu tej części materiałów, która wskazana została jako uzasadnienie wniosku, uzasadnione wydaje się poszukiwanie formuły doprecyzowania regulacji zawartej w art. 156 § 5 k.p.k. poprzez określenie przesłanek, których wystąpienie

kim ogólne cele postępowania karnego, wyrażone w art. 2 k.p.k., cele postępowania przygotowawczego (art. 297 k.p.k.), a także konieczność zapewnienia ochrony interesów innych uczestników postępowania, m.in. bezpieczeństwa świadków, ochronę tajemnicy państwowej etc. Na temat kolizji interesów oskarżonego i wymiaru sprawiedliwości w toku procesu zob. P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006.

¹² Zwłaszcza uwagi zawarte w pracy: P. Kardas, *Z problematyki dostępu do akt postępowania w postępowaniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania*, CzekiNP 2008, rok XII, nr 2 (w druku).

uzasadniać może ograniczenie dostępu do akt w pewnym zakresie. Trybunał, przyjmując model wynikający z orzecznictwa ETPCz oraz nawiązujący do stanowiska niemieckiego FSK, uznał, że część materiałów może pozostać niejawna. Dokonując rekonstrukcji zasad dostępu do akt w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania tym samym przesądził, o konieczności doprecyzowania obowiązującej regulacji. Z uwagi na zakres rozstrzygnięcia Trybunału zasadne wydaje się także nowe ukształtowanie zasad dostępu do akt w trakcie „zwyczajnego” postępowania przygotowawczego.

Przesądza to, że mimo wskazania przez Trybunał, iż samo dodanie do art. 156 § 5 k.p.k. przesłanek odmowy dostępu do dokumentów w postaci klauzul generalnych nie gwarantowałyby osobie tymczasowo aresztowanej dostępu do akt w sposób zgodny ze standardem ETPCz, kwestia wprowadzenia do art. 156 § 5 k.p.k. przesłanek ograniczających arbitralne stosowanie zaskarżonej regulacji została przecież w uzasadnieniu wyroku wyraźnie zasygnalizowana. Katalog tych przesłanek może mieć charakter otwarty lub zamknięty, jednak w obu przypadkach przesłanki ograniczenia dostępu muszą być w nim precyzyjnie określone. Wskazać można choćby propozycje zgłaszane w toku postępowania przed Trybunałem przez Prokuratora Generalnego: uzasadnione ryzyko ujawnienia/zniszczenia dowodów, uzasadnione ryzyko stworzenia zagrożenia wobec świadków. Zmiana ta nie wydaje się, rzecz jasna, w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego wystarczająca. Zmiany modelowe są więc w tym zakresie nieuniknione.

W świetle całości wywodów Trybunału, mimo iż kwestia ta nie stanowiła przedmiotu rozstrzygnięcia, wydaje się nie budzić wątpliwości, że jako zasadę przyszłe rozwiązanie wprowadzać musi jawność wniosku i uzasadnienia wniosku w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Zasadnicze pytanie powstaje jednak w zakresie dostępu do samych akt postępowania przygotowawczego i dowodów na poparcie wniosku. Ograniczając się w tym miejscu jedynie do zasygnalizowania możliwych rozwiązań, wskazać można następujące warianty rozwiązania kwestii dostępu podejrzanego do akt postępowania przygotowawczego w związku ze stosowaniem tymczasowego aresztowania (w każdym z wariantów jawny jest wniosek i jego uzasadnienie):

1) o ograniczeniu dostępu decyduje nadal prokurator na podstawie przesłanek wskazanych w ustawie, z obowiązkiem uzasadnienia odmowy;

2) o ograniczeniu dostępu decyduje nadal prokurator na podstawie przesłanek wskazanych w ustawie, podejrzanemu i obrońcy przysługuje prawo do zażalenia na odmowę do sądu;

3) w razie złożenia wniosku o dostęp do akt prokurator przedstawia sądowi opinię w tym zakresie; o udostępnieniu akt decyduje sąd, w oparciu o przesłanki wskazane w ustawie, na rozstrzygnięcie nie przysługuje zażalenie;

4) w razie złożenia wniosku o udostępnienie akt decyduje sąd, bez opinii prokuratora, w oparciu o przesłanki wskazane w ustawie, na rozstrzygnięcie nie przysługuje zażalenie;

5) ustawa nie przewiduje możliwości ograniczenia dostępu do akt arestowych – rozwiązanie oznaczające w praktyce prowadzenie przez prokuraturę podwójnych akt postępowania: właściwych akt postępowania przygotowawczego oraz równoległe osobnych „akt arestowych” zawierających informacje i dowody uzasadniające stosowanie tego środka zapobiegawczego wobec podejrzanego, przy czym akta te mogłyby mieć wówczas szczególny status akt sądowych;

6) ustawa nie przewiduje możliwości ograniczenia dostępu do akt postępowania przygotowawczego – rozwiązanie niosące ze sobą realne ryzyko unicestwienia na etapie przygotowawczym zasadniczej części postępowań karnych, zwłaszcza przeciwko zorganizowanym grupom przestępczym, w sprawach gospodarczych, inne;

7) możliwe jest także wprowadzenie rozwiązań przewidujących pewne ograniczenia czasowe w dostępie do akt, np. przez pierwsze 3 miesiące;

8) możliwe jest wreszcie wprowadzenie bardziej złożonego systemu, uwzględniającego etap stosowania tymczasowego arestowania – bardziej restrykcyjny przy zastosowaniu arestów (np. model 1–2), bardziej liberalny zaś w razie jego przedłużania (modele 3–4).

Z uwagi na stanowisko Trybunału przedstawione w wyroku z 28 listopada 2007 r., K 39/07¹³, zgodnie z którym decyzja organu występującego na prawach strony nie może mieć charakteru wiążącego sądu, rozwiązania opisane w pkt 1 uznać należy za wątpliwe. Model opierający się na zaskarżalnej decyzji prokuratora o ograniczeniu dostępu, jakkolwiek zgodny z koncepcją pozostawienia w tej kwestii decyzji sądowi, może okazać się kłopotliwy w praktycznej realizacji, znacznie wydłuża bowiem postępowanie w przedmiocie tymczasowego arestowania. Z kolei rozwiązania polegające na przekazaniu sądom decyzji w zakresie dostępu do akt postępowania przygotowawczego przy wniosku w przedmiocie tymczasowego arestowania, ze względu na znaczne ograniczenia czasowe, nie jest do końca rozwiązaniem problemu¹⁴. Szczególnie dotyczy to wniosku o zastosowanie arestów wobec podejrzanego, gdy sąd, stykając się z aktami sprawy, miałby za zadanie nie tylko ocenić zawarty w nich materiał dowodowy, ale jeszcze wypowiedzieć się w zakresie udostępnienia tego materiału, ewentualnie zakresu udostępnienia podejrzanemu. Prowadzenie podwójnych akt postępowania stanowi kolejne rozbudowanie obowiązków orga-

¹³ OTK ZU Nr 10/A/2007, poz. 129. Zob. też uwagi dotyczące tego orzeczenia P. Kardas: *Z problematyki dostępu do akt postępowania w postępowaniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego arestowania*, w CzPKiNP 2008, rok XII, nr 2 (w druku).

¹⁴ Trudności mogą pojawiać się w szczególności w tych przypadkach postępowania w przedmiocie zastosowania tymczasowego arestowania, które prowadzone są jako konsekwencja uprzedniego zatrzymania sprawcy. Wówczas bowiem sąd rozpoznający wniosek o zastosowanie tymczasowego arestowania jest ograniczony 24-godzinnym terminem. Zob. szerzej co do kontrowersji związanych z tym zagadnieniem – P. Kardas, *Upływ określonego w art. 41 ust. 3 Konstytucji i art. 248 § 2 k.p.k. 24-godzinnego terminu a możliwość wydania postanowienia o tymczasowym arestowaniu*, CzPKiNP 2008, rok XII, nr 1, s. 113–143.

nów procesowych, nie eliminuje też ryzyka przedwczesnego ujawnienia wiedzy procesowej i operacyjnej, a z drugiej strony nadmiernej selektywności tych akt.

Okazuje się, że wyrok Trybunału, dokonując istotnego przełomu w zakresie reguł dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jednocześnie otworzył szereg problemów, których rozwiązanie bez ingerencji ustawodawcy nie wydaje się możliwe.

Summary

Piotr Kardas, Paweł Wiliński

CONCERNING THE UNCONSTITUTIONALITY OF THE REFUSING
TO INSPECT FILES IN THE PROCEEDING IN ORDER TO ISSUE
A PRELIMINARY DETENTION

By the Decision from 3rd June 2008, the Polish Constitutional Tribunal found the art 156 § 5 of the Polish Code of Criminal Procedure (c.c.p) inconsistent with the art. 2 and the art. 42 part 2 in connection with the art. 31 part 3 of the Polish Constitution.

Bearing in mind the standards granted by the European Convention of Human Rights (ECHR) and judgments of the European Court of Justice (ECJ), the mentioned Decision answered the problem of a doctrinal doubts concerning the art. 156 § 5 c.c.p., which makes possible to refuse an inspection of all the files during the proceeding in order to issue a preliminary detention.

It seems to be clear, that by this verdict The Tribunal has changed the rules concerning an access to the files in the mentioned proceeding, superseding the principle of the secrecy of the proceeding by the principle of free access to the files (the principle of openness) in a part including the materials which were a base of the motion to issue a preliminary detention.

In the same breath, The Tribunal's Decision caused, that it is necessary to amend the art. 156 § 5 c.c.p. in a way, which specifies the rules concerning an access to the files and describe the prerequisites refusing an access to this part of the files, which were not a part of the motion's reasons and at least – to precise all of the authorities which are competent to give and control such decisions.

Key words: Code of Criminal Proceeding, the files, the files from the preparatory proceeding, a Right to Defense, the Principle of adversary trial system, the Principle of openness, the Principle of the secrecy of the preparatory proceeding, Court's Case.

Pojęcia kluczowe: Kodeks postępowania karnego, akta sprawy, akta w toku postępowania przygotowawczego, prawo do obrony, zasada kontrydiktoryjności, zasada wewnętrznej jawności postępowania sądowego, zasada tajności postępowania przygotowawczego, sprawa sądowa.